

1. *Бабіна Н.О.* Інвестиційне забезпечення сталого економічного розвитку / Н.О.Бабіна // Економіка і управління. – 2015. - № 4. – С. 93-97;
2. *Бузудалов И.Н.* Аграрные отношения: теория, историческая практика, перспективы развития / И.Н.Бузудалов, Э.Н.Крылатых, А.А.Никонов. – М.: Наука, 1993. – 405 с.;
3. *Буряк А.В.* Інвестиційно-інноваційне прискорення розвитку аграрних підприємств [монографія] / А.В.Буряк. – К.: ННЦ ІАЕ, 2011. – 204 с.;
4. Государство и регулирование инвестиций: [монография] / Н.Г.Доронина, Н.Г.Семилютинина – М.: Городец-издат, 2013.– 272 с.;
5. *Грущинський Я.М.* Фінансово-правові механізми інвестування в сільське господарство / Я.М.Грущинський // Часопис Київського університету права. – 2010. - № 4. – С.255-258;
6. *Дадашев Б.А.* Інвестиційний розвиток сільського господарства України / Б.А.Дадашев. // Агроінком. – 2013. - № 4-6. – С. 43-46;
7. *Захарін С.В.* Інвестиційне забезпечення інноваційно-технологічного розвитку / С.В.Захарін. – К.: КНУТД, 2011. – 344 с.;
8. *Захарін С.В.* Фінансові важелі активізації інвестиційної та інноваційної діяльності / С.В.Захарін // Науковий вісник Полісся. – 2016. – № 1. – С. 88-93;
9. *Михневич С.* Многофункциональность сельского хозяйства и ее влияние на процесс либерализации мировой торговли / С.Михневич. – Вопросы экономики. – 2003. - № 1. – С. 41-47;
10. *Натрошвілі Г.Р.* Фінансові інструменти стимулювання інвестиційної та інноваційної діяльності / Г.Р.Натрошвілі // Економіка і управління. – 2016. - № 1. – С. 134-139;
11. *Однорог М.А.* Розвиток інвестиційного забезпечення в сільськогосподарських підприємствах агропромислового комплексу / М.А.Однорог // Економіка та держава. – 2014. - № 10. – С. 49-50.

УДК 338.22

О.О. Січняк

ЕФЕКТИВНІСТЬ БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВОЇ СТРАТЕГІЇ УКРАЇНИ ПІД ВПЛИВОМ ПРОЦЕСУ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ: ПРОБЛЕМИ ТА НАСЛІДКИ

В статті розглядаються впливи глобалізаційного на ефективність бюджетно-податкової стратегії України та економіку країни в цілому. Проаналізовані теоретичні аспекти впливу глобалізаційного процесу на бюджетно-податкові системи та здійснений прикладний розгляд таких впливів. Охарактеризовано основні загальні тенденції розвитку глобалізаційного процесу на його сучасному етапі. На основі результатів аналізу показників вітчизняного макросередовища виявлено найбільш впливові фактори (ефекти) глобалізаційного процесу. Сформований перелік наслідків з точки зору бюджетно-податкового регулювання.

Article studies the problem of efficiency of the fiscal regulation of economy under the influence of globalization process. First of all, were analyzed the theoretical aspects of the influence of globalization on the economies and fiscal systems. In addition, characteristics to the common trends of the globalization process development, its threats and opportunities for the government institute was given. After that were studied macroeconomic statistics and fiscal data of the Ukrainian government to understand the real situation of a certain country. The basic trends of how macroeconomic and fiscal situation develops in country were defined, stated the low quality of the fiscal regulation and instable situation of economic and social sector. Was compared the ranges of the macroeconomic data and KOF globalization index to figure the correlation; results showed the strong communication. Based on the analysis the synthesis was done to emphasize

the harmful influence of the globalization process on the economic situation and ability of the government institute to handle the social and economic situation in the country. The main effects of the globalization process influence and its consequences for the Ukraine were defined.

Ключові слова: бюджетно-податкова стратегія; глобалізація, державне регулювання.

Key words; fiscal strategy, globalization, government regulation.

Постановка проблеми. Бюджетно-податкове регулювання економіки України в сучасних умовах демонструє стан глибокої кризи, яка не в останню чергу відбувається через причини якості управління. Разом із тим, необхідно враховувати той фактор, що управління здійснюється в контексті застарілих підходів та бачень, які ігнорують сучасні тенденції розвитку, зокрема основну з них – глобалізацію. Сучасна бюджетно-податкова політика майже не враховує цей фактор, більшою мірою концентрують на операційному річному балансі, що не в останню чергу призвело до ситуації глибокої кризи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню впливу глобалізації на податкові системи розвинених країн світу приділяли багато уваги такі вчені, як А. Разін, В. Танзі, Р. Денбергер та ін. Якими було сформовано теорію конкуренції податкових середовищ (систем) та визначено систему впливів глобалізаційного процесу на конкретні податкові системи з точки зору акумуляції ними ресурсу. Вітчизняна наука розглядала даний фактор мимохідь та досить поверхнево в особі таких дослідників як Ю. Пасічник, М. Скрипниченко, О. Білорус, В. Геєць, Д. Лук'яненко та А. Філіпенко.[3, 8]

Постановка завдання та мета. Метою даної роботи є оцінка впливу глобалізаційного процесу на ефективність бюджетно-податкової стратегії України, а також бюджетно-податкової системи та економіки в цілому.

Виклад основного матеріалу дослідження. В. Танзі, який приділив досить багато уваги дослідженням бюджетно-податкових систем, виділив наступні, переважно негативні, ефекти глобалізаційного процесу, назвавши їх «податковими термітами»: [2]

Електронна комерція та електронні трансакції. Значно підвищують динаміку комунікаційних та інформаційних процесів між суб'єктами економічної діяльності, що значно ускладнює контроль операцій з боку податкових органів.

Електронні гроші. Значно ускладнюють процес контролю за ходом господарських операцій з боку податкових органів одних країн та, навпаки, спрощують для інших.

Трансферне ціноутворення в межах однієї ТНК. Робить можливим оптимізацію податкового тягаря в рамках конкретної ТНК.

Офшорні фінансові центри. Розглядаються як елемент нечесної податкової конкуренції між країнами, який використовується як компаніями так і фізичними особами для оптимізації податкового навантаження.

Деривативи та хеджові фонди. Значно ускладнюють інформаційну структуру та пошук кінцевого бенефіціаря, що відповідним чином відбивається на ефективності оподаткування.

Нездатність оподатковувати фінансовий капітал. Висока мобільність капіталу в сучасних умовах значно ускладнює спроби до його оподаткування.

Зростаюча іноземна активність резидентів. Висока мобільність конкурентоспроможної робочої сили в сучасних умовах значно ускладнює спроби до її оподаткування.

Іноземні покупки. Розглядається як система «побутового» товарообігу, коли туристи під час подорожей купують товари, які на їх батьківщині обкладені більшими податками.

Вищезначені явища можна дещо укрупнити, виокремивши наступні феномени: проникнення інформаційних технологій в інфраструктуру розрахунків ринку у загальному розумінні; діяльність транснаціонального капіталу; феномен паразитизму фінансового капіталу. З точки зору бюджетно-податкової стратегії перелік глобалізаційних ефектів буде наступним:

Інтеграційні процеси відбуваються в рамках діяльності транснаціонального капіталу та відповідних економічних кластерів, які формуються його основними акторами. Від так затребувана структура економічного розвитку акторів транснаціонального капіталу та окремих держав можуть різнитися або навіть суперечити одне одному.

Проникнення інформаційних технологій в інфраструктуру ринку (систему господарства) викликало значне підвищення динаміки процесів, що, зокрема, позначилося на керованості ситуації в цілому та особливо для менш ресурсних та/або менш мобільних суб'єктів.

Фінансовий капітал, як найбільш мобільний, активно займає домінуючі позиції в існуючій системі та, йдучи шляхом екстенсивного росту, намагається охопити якомога більший простір, чим підсилює глобалізаційні процеси. За вичерпанням даного ресурсу його актори починають паразитувати на інших суб'єктах, формуючи агресивну конкуренцію з метою концентрації ресурсу.

Виробничий або продуктивний капітал, в свою чергу намагається сформувати з одного боку стійку систему виробництва, з іншого — стабільну систему збуту. Для задоволення даних цілей достатньо значно менших масштабів, особливо у вимірі простору. Тому з одного боку актори продуктивного капіталу як контрагенти акторів фінансового капіталу підсилюють процес глобалізації, з іншого — формують такі акценти, що в певних рамках він відбувається швидше, а в інших не відбувається зовсім. Тобто відбуваються зворотні процеси — фрагментації та регіоналізації.

Як можна бачити з вищеописаного, багато із подібних ефектів вже здійснили свій вплив на бюджетно-податкову ситуацію в Україні, зокрема яскравим маркером може слугувати ситуація із заборгованістю, коли як борги підприємств та організацій, так і борги держави мають стійку тенденцію до нарощування із впадінням до залежності.

Базовою характеристикою вітчизняної моделі економіки є надзвичайний рівень інтегрованості в зовнішні проекти та відповідно — надзвичайний рівень залежності, як правило односторонньої, від тих чи інших економічних співтовариств та глобальних інститутів. Найбільш явно така залежність проявляється у експортно-імпортній структурі економіки.[4-6]

На початку першої кризи 2008-2009 рр. як експорт, так і імпорт мають відносно зважені структури. Так, в структурі експорту чітко виділяється форвард — металургійна промисловість, в структурі якої понад 90% займає металургія чорних металів, в якій 70-80% складають чорні метали і лише залишок — продукція їх переробки. Друге місце поділяють продукція АПК, основа експорту в якій — продукція рос-

линного походження, та продукція машинобудівної промисловості, основа експорту в якій — вагоно-, авіа- та промислове машинобудування. Третє місце в структурі експорту у передкризовий період поділяли продукти хімічної промисловості, яка не зважаючи на незначні обсяги експорту має досить диверсифіковану структуру, та мінеральної сировини, основна частка якої — руди та вугілля.

В структурі імпорту дві найбільш значні позиції — мінеральна сировина та продукція машинобудування. В структурі імпорту мінеральної сировини найбільшу частку займає нафта та продукти її переробки, а також природний газ. Дані позиції є об'єктивним дефіцитом національної економіки, тому імпорт за їх напрямком буде пропорційним ступеню розвитку економіки. Подібне у значній мірі можна сказати і про структуру імпорту продукції машинобудування, значну долю якої займають вузли та агрегати, а також устаткування для промисловості. Дані позиції також є слабким місцем національної економіки. Разом із тим у даній статті імпорту значну долю займають персональні автомобілі, що є проблемною тенденцією, яку нажаль важко оцінити з огляду на структуру статистичних даних. Третю позицію займає імпорт продукції хімічної промисловості, основну долю якої займають імпорт продуктів неорганічної хімії та фармацевтики. Четверте місце поділяють імпорт металургійної продукції, більша доля якої є технологічною потребою виробничого процесу, що не має аналогів в Україні, і продукція АПК, основну долю якої займають продукти харчування.

Найбільший удар криза завдала по галузям із найвищою часткою доданої вартості (металургія та машинобудування), що відповідним чином відбилосся на структурі імпорту, попит на деякі статті якого майже повністю формувався даними галузями.

В період відновлення 2010-2013 рр. як експорт, так і імпорт поступово повернулися на докризові обсяги, при цьому відбувся ряд принципових змін їх структури. Так, в структурі експорту металургія починає займати меншу частку, при цьому значно виростає частка продукції АПК та мінеральної сировини із тією ж деталізацією внутрішньої структури. Тобто в експорті більшу частку починають займати продукти з меншою часткою доданої вартості, що вказує на втрату зовнішніх ринків та деградацію промисловості (оскільки внутрішній попит на товари експортної групи доволі мізерний). Зворотні процеси відбувалися в структурі імпорту, де значно виросла частка продукції машинобудування (насамперед побутова електроніка та персональні автомобілі), частка продукції хімічної промисловості та частка мінеральної сировини із тією ж внутрішньою структурою.

Якщо подивитися на кризовий 2015 рік, то можна констатувати ситуацію економічного колапсу. До 70 % відсотків експорту складають сировинні та напівсировинні товари незалежно від галузі створення. Структура імпорту лише підтверджує даний факт, оскільки його обсяги щодо мінеральної сировини (більша частка якої — нафта та продукти її переробки або природний газ — «кров економіки») та продукції машинобудування (де-факто — технологій за виключенням споживацького фактору) надмірно впали. При цьому продукція хімічної промисловості, АПК та легкої промисловості — суть споживацькі статті збереглися приблизно на докризовому рівні.

Це є яскравим свідченням наслідків безоглядних інтеграційних процесів, які відповідним чином «вирівнюють» економічний ландшафт країни для її вбудови у відповідні економічні структури. Подібну картину демонструє лише структура товарного експорту та імпорту, без урахування експорту та імпорту послуг, доля яких при цьому

незначна. Протягом всього періоду дослідження можна спостерігати ще один факт, що вказує на небезпечні з точки зору держави процеси в економіці країни, — від'ємне торговельне сальдо за всі роки, яке видно навіть в рамках товарного виміру.

Підсумовуючи вищезазначене, можна стверджувати, що економіка України перебуває в стані глибокої кризи, причому кризовий процес перебуває у «замороженому» стані та може продовжитись в довільний момент. Основою даної кризи є високий ступінь поглиблення в інтеграційні процеси та відповідні глобалізаційні ефекти. При цьому можна виділити три основні напрямки залежності національної економіки від глобального середовища:

Імпортний — існують групи товарів (ПЕК (нафта та продукти її переробки, газ, ТВЕЛ), технології (всі сектори), виробництво засобів виробництва та запчастин до них тощо), без яких функціонування економіки України стає неможливим за будь-яким сценарієм.

Експортний — існують групи товарів (АПК, Гірничо-металургійний комплекс, Хімічна промисловість та частково машинобудування), які мають дуже слабкі «гарантовані позиції» на внутрішньому ринку, а тому цілком залежать від доступу на зовнішні ринки.

Проблеми джерел розвитку і реформування — в країні відсутні джерела капітального інвестування, система відтворення кадрів тощо.

Поглиблюють дану проблематику ще й фактори неузгодженості управлінських впливів. Так, експорт, який фактично забезпечує можливість здійснення імпорту, здійснюється на одні ринки, а імпорт — з інших, що в умовах глобальної кризи та конфліктів значно обтяжує становище. Подібна залежність від зовнішньої кон'юнктури при фактичній відсутності внутрішнього ринку значно обтяжує економічне становище країни та формує інертність управління.

З точки зору бюджетно-податкової стратегії сформувалася вкрай складна ситуація, коли існує стійкий тренд на скорочення податкової бази при, як мінімум, стійкому попиті на видатки з бюджету. Саме скорочення відбувається в цілому (скорочення економіки), так і за окремими напрямками, коли імпортні товари немає сенсу додатково обтяжувати податками з причини їх високої вартості, а товари експорту та національного виробництва для внутрішнього споживання з причин і так високого податкового обтяження починають переховуватись у тіні. З іншого боку, за рахунок стійкого скорочення економіки в цілому та пришвидшеного скорочення її «білої» частини формується попит на додаткові видатки з бюджету на виплати безробітним, соціальні субсидії, компенсації дефіциту ПФУ тощо. При чому самі бюджетні видатки не відграють ніякої позитивної ролі у вирішенні даних проблем, а лише поглиблюють їх, пришвидшуючи тенденції, оскільки більша частина споживчого кошика формується за рахунок імпортних товарів. Підтримка ж видатків на стабільному рівні потребує додаткових кредитних ресурсів, а від так додаткових трат на обслуговування боргу і т.д.

Таким чином, можна сформулювати розуміння впливу процесу глобалізації на бюджетно-податкову сферу та інститут держави в цілому як негативного. Аби додатково підтвердити дану тезу звернемося до динаміки так званого індексу глобалізації (KOF GlobalizationIndex). [1]

Концепція даного проекту визначає, що глобалізація — це процес, який руйнує національні кордони, інтегрує національні економіки, культури, технології та управління, а також створює складні взаємовідносини та взаємозв'язки, опосередковані

через різноманітні потоки, що включають людей, капітали, ідеї тощо. Всі країни досліджуються за 24 параметрами, які охоплюють всі вищезначені сфери, розбиті на три блоки: економічна, соціальна та політична глобалізація. Для параметрів відповідного блоку визначаються ваги, відповідно: 36%, 39% та 25%. Інформаційною основою дослідження є дані Всесвітнього банку, МВФ, ООН, МСТ та інших міжнародних організацій.

Додатково слід відзначити, що даний рейтинг по-перше визначає міру інтегрованості країн в процес глобалізації, не надаючи оцінок реальним успіхам країни, по-друге сама метода складання рейтингу має суцільний ряд недоліків. Так, наприклад, перша економіка світу КНР у рейтингу 2017 року посідає 71 місце, пропустивши вперед такі країни як Тринідад і Тобаго та Оман. При цьому друге місце в рейтингу займає Ірландія, фінансова система та, як наслідок, економіка якої колапсують уже не перший рік.

На 2017 рік даний показник розрахований для країн світу на основі даних до 2014 року включно (таблиця 1).

Таблиця 1

Значення індексу глобалізації для України

Індекс глобалізації	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
	65,43	66,53	68,25	67,70	68,29	69,07	70,26	70,24

Як видно показники індексу глобалізації для України мають тенденції до зростання, якщо згадати результати дослідження динаміки бюджетно-податкової сфери, то виключно негативний вплив глобалізаційних процесів на інститут держави в цілому та бюджетно-податкову сферу зокрема стає очевидним. Проте для більшої достовірності на нашу думку необхідно проаналізувати кореляційні взаємозв'язки із деякими показниками: дефіцит зведеного бюджету України, дефіцит ПФУ, сальдо торговельного балансу, рівень інфляції, курс національної валюти (таблиця 2).

Таблиця 2

Кореляція індексу глобалізації та деяких макроекономічних показників України

Показники	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
0. Індекс глобалізації	65,43	66,53	68,25	67,70	68,29	69,07	70,26	70,24
1. Індекс інфляції	1,128	1,252	1,159	1,094	1,080	1,006	0,997	1,121
2. Валютний курс	5,05	5,28	7,79	7,94	7,97	7,99	7,99	11,87
3. Від'ємне сальдо торговельного балансу	15 493	41 168	75 729	15 296	31 579	71 075	118 047	123 763
4. Дефіцит зведеного бюджету	6 118	11 435	34 583	63 545	18 645	47 356	63 458	67 385
5. Дефіциту ПФУ	26 006	42 648	50 488	67 165	61 653	68 280	87 264	79 813
Кореляція 0-1	-0,596058419							
Кореляція 0-2	0,837426588							
Кореляція 0-3	0,85722067							
Кореляція 0-4	0,810008053							
Кореляція 0-5	0,943931864							

Як видно з таблиці, попередньо зроблені висновки підтверджуються в повній мірі, оскільки із ростом значення індексу глобалізації зростають такі показники як валютний курс, від'ємне сальдо торговельного балансу, дефіцити зведеного бюджету та ПФУ. Причому, що особливо слід відзначити це силу такого взаємозв'язку, який в цілому перевищує 0,8, а для ПФУ складає 94,39%, визначаючи його як найбільш чутливий фактор для глобалізаційних впливів. Останнє постійно підтверджується вимогами МВФ, які фактично ставлять питання доцільності існування системи пенсійного забезпечення. [7] Єдиний момент, який досить складно пояснити, це досить сильний зворотний зв'язок між показником індексу глобалізації та індексом інфляції, які вказують що чим більше Україна залучена у глобалізаційні процеси, тим менша інфляція і навпаки. Проблема в тому, що взаємозв'язок індексу глобалізації з усіма іншими причинними або наслідковими факторами інфляції є прямим. Це вказує на деякі неточності в розрахунку індексу інфляції.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, можна спостерігати вкрай негативний вплив процесу глобалізації на і так кризову ситуацію в Україні, яка стрімко розвивається протягом усього періоду дослідження. Кінцеві ефекти з точки зору бюджетно-податкової системи та державного регулювання економіки в цілому вже зачіпалися у розділі 1, при розгляді теоретичних аспектів, коли виокремили:

Тотальна деградація сфер, які прямо залежать від державного бюджету (військової, соціальної, медичної, освітньої, наукової тощо).

Відсутність актуальної методики аналітичного розділу економічного об'єкта управління.

Зникнення проектного мислення в державному та, зокрема, бюджетному управлінні.

Суттєва роль тіньової економіки та неринкових факторів у глобальних масштабах, яка на даному етапі розвитку потребує свого врахування та опосередкованого управління в структурі національної економіки.

1. KOF GlobalizationIndex. [Electronic source] – Direct link:<http://globalization.kof.ethz.ch/>;
2. *Tanzi V.* Globalization, technological development and the work of fiscal termite / Vito Tanzi. IMF Working paper WP/00/181. – 2000. [Electronic source] – Direct link: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2000/wp00181.pdf>;
3. *Косик Я.В.* Глобалізація як закономірність розвитку сучасної економіки України / Я.В. Косик, О.Ю. Чигрин // Механізм регулювання економіки №2. – 2011. С 191-196;
4. Офіційний сайт Державної казначейської служби України. [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.treasury.gov.ua;
5. Офіційний сайт Державної служби статистики України. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>;
6. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua>;
7. *Рон ван Роден.* Відкладати вже нема куди: в МВФ нагадали про пенсійну реформу. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua/news/2017/04/18/623957/>;
8. *Чуркіна І.Є.* Оцінка ефективності функціонування бюджетної системи України в умовах глобалізації / І.Є. Чуркіна // «Економічні науки». – Серія «Облік і фінанси». – Випуск 12 (45). Ч. 2. – 2015. С 277-288.